

Чизи нав - чизи кӯҳнаи
хуб фаромӯшшуда аст»

С.И. Исламов

**АБДУРАҲМОНИ ҚОМӢ ВА ҚӢДАҚ
«АЗ НАЙЧАӢ ОЗМОИШГОӢӢ»**

Душанбе – 2021с.

ББК: 72.3+53.52+53.58+86.42+28.706+52.5+28.03+87.3(2)
И–87

Исламов. С.И. Абдурахмони Ҷомӣ ва кӯдак аз «найчаи озмоишгоҳӣ». – Душанбе, 2021с. – с.

Тарҷумон: **Назаров А.**

Брошюраи мазкур хонандагонро бо баъзе маводҳо аз таърихи ҷустуҷӯи роҳҳои пайдоиши инсон, дар бораи нақши кимиёгарон дар рушди соҳаҳои гуногуни илм, хусусан тиб ва тандурустӣ шинос менамояд. Ҷойгоҳи махсус ба эҷодиёти бузургтарин шоири сатҳи ҷаҳонӣ Абдурахмони Ҷомӣ дода мешавад, ки ба туфайли манзумаи ӯ «Саламон ва Абсол», ки бори аввал бо забони тоҷикӣ–форсӣ навишта шудааст, ҷаҳон огоҳӣ пайдо кард, ки зиёда аз 500 сол пеш ҷаҳони илмӣ он замон аз варианти тавлиди сунъии инсон дар найчаи озмоишгоҳӣ огоҳ буда, онро имрӯз бордоркунии экстракопоралии сунъӣ (кӯдак аз найчаи озмоишӣ) меноманд.

Брошюра барои доираи васеи хонандагон ва алалхусус барои кормандони тиб ва демографҳо ва ҳар касе, ки ба масъалаи мазкур шавқу ҳавас дорад, таҳия шудааст.

МУНДАРИЧА

Муқаддима.....	4
Оиди таърихи пайдоиши одам.....	6
Кимиёгарон – муҳаррикҳои маърифати инсон.....	16
Ғояҳои дар тӯли садсолаҳо дар ҳаёт ҷойгиршуда.....	20
Хулоса.....	29
Рӯйхати адабиёти истифодашуда.....	31

МУҚАДДИМА

Масъалаи пайдоиши инсон, моҳияти он, бозтавлид аз аср ба аср мутафаккирони пешрафтаи инсониятро ба худ ҷалб мекарданд.

Олимони ҳанӯз дар асрҳои X – VIII пеш аз милод барои посух додан ба ин савол кӯшишҳо ба харҷ додаанд, ки дар асарҳои илмии онҳо инъикос ёфтаанд. Дар асарҳои худ Афлотун, Арасту, Абуалӣ Ибни Сино, Ибни Туфайл ва бисёр дигарон кӯшиш кардаанд, ки пайдоиши инсонро шарҳ дода, ҳамзамон аз омилҳои табиӣ, ки метавонистанд боиси пайдоиши инсон шаванд, ҷониборӣ мекарданд. Минбаъд, бисёр назарияҳои дигар дар бораи пайдоиши инсон таҳия карда шуданд, аммо, то ба имрӯз ба масъалаи гузошташуда посухи аз ҷониби умум қабулшуда вуҷуд надорад. Кӯшишҳои бо усули сунъӣ шарҳ додани пайдоиши инсон дар асарҳои бадеӣ, манзумаҳо ва романҳои олимони ҳеле пеш аз милод ба харҷ дода шуда буданд. Аммо, онҳо дар асарҳои шоирон ва олимони аз замонҳои рушди фаъолияти кимиёгарони асрҳои IV – XVI милодӣ ҳеле равшан инъикос ёфтаанд.

Аммо, масъалаи тавлиди сунъии инсон дар ин асарҳо на ҷойгоҳи асосӣ, балки мобайниро ишғол намуда, аз ин рӯ, маъруфияти васеъро пайдо накардааст.

Тавлиди шахс бидуни иштироки занон бо забони арабӣ тибқи нусхаҳои гуногун дар манзумаи ҳамноми «Саламон ва Абсол» дар манзумаи Ҳумайн Ибни Исҳоқ (сс. 809–873), Абуалӣ Ибни Сино (сс. 980–1037), Ибни Туфайл (сс. 1110–1185) тавсиф ёфта, дар бораи мавҷудияти нусхаи юнонии манзума низ навиштаанд.

Абдурахмони Ҷомӣ бо асарҳои ниёғони худ дар бораи «Саламон ва Абсол» ошно буд, аммо нусхаи хоси худро дошта, ӯ аввалин шуда манзумаи худро дар шакли шеърӣ ба забони форсӣ–тоҷикӣ навиштааст [1,12.]. Ин имкон дод, ки шеърӣ «Саламон ва Абсол» барои сокинони Шарқ ва берун аз худуди он дастрастар бошад.

Гарчанде ки ғояи тавлиди сунъии кӯдак вучуд дошт, аммо шароит барои татбиқи он набуд, ва умуман ба он ниёзи ҷомеа вучуд надошта, гузашта аз ин, он ба идеологияи ҳукмрон муҳолифат мекард.

Дар шароити муосир талаботи ҷомеа ба тавлиди сунъии кӯдак вучуд дошта, он тадриҷан дар ҳаёт татбиқ карда мешавад.

Абдурахмони Ҷомӣ беш аз 500 сол қабл тартиби тавлиди сунъии кӯдакро бо забони модарии тоҷикии худ, ки технологияи он ба технологияи муосир наздик аст, тавсиф кардааст.

Ориёиҳо ва суғдиҳо дар замони худ кашфиётҳои сершумори азимеро ба амал оварданд, ки аҳамияти худро дар рӯзҳои мо низ гум накардаанд.

Мутаассифона, бинобар дастрасии нокифояи аҳоли ба мероси таърихии худ, бо сабаби мавҷудияти монеаи забонӣ онҳо дар қабатҳои таърих пинҳон боқӣ мемонанд.

Асари Абдурахмони Ҷомӣ «Саламон ва Абсол» аз аҳамияти дигари муҳим дар соҳаҳои гуногуни илм, аз қабилӣ тиб, демография, фалсафа, таърих низ бархӯрдор мебошад.

Оиди таърихи пайдоиши одам

Дар байни олимон, пеш аз Арасту, дар ин масъала якдилӣ мавҷуд набуд, ки ин, масалан, дар асари Арасту (солҳои 384–322 пеш аз милод) «Дар бораи пайдоиши ҳайвонот» инъикос ёфтааст [8]. Дар дебочаи ин асар В.П. Карпов мавқеъҳои олимонро, ки масъалаҳои пайдоиши инсонро пеш аз Арасту таҳқиқ кардаанд, овардааст [2].

В.П. Карпов қайд мекунад, ки аксарияти пешгузаштагони Арасту дар бораи пайдоиши худихтиёрон ва пайдоиши ҳайвонҳои аввал навиштаанд. «Аэтсий навиштааст: «Мувофиқи таълимоти Анаксимандр (аз мактаби Милет дар солҳои 610–540 пеш аз милод), ҳайвонҳои аввал дар (қойи) нам пайдо шуда, бо пӯсти сӯзандор пӯшида шуда буданд; калонтар шуда, онҳо ба ҷои хуштар рафтандро оғоз карданд ва пас аз кафидани пӯшашон онҳо боз муддати кӯтоҳе зиндагӣ карданд» (с. 10). «Сензур навиштааст: «Анаксимандри Милетӣ менависад, ки ба ақидаи ӯ, аз лойи тафсон ё моҳӣ ё ҳайвоноте, ки ба моҳӣ хеле шабеҳанд, пайдо шудаанд. Маҳз дар онҳо одамоне ташаккул ёфтанд, ки дар батни онҳо дар намуди ҷанинҳои бачадон то ба камол расидан боқӣ мемонданд. Маҳз дар ҳамон вақт, дар ниҳоят, онҳоро кафонида, мардон ва занон (аз онҳо) пайдо шуданд, ки аллакай қобилияти хӯронидани худро доштанд» (с. 10); «Эмпедокл чизе ба тариқи зайл менависад. Аввалан, аз замин, ки гӯё хомиладор буд, дар қойҳои гуногун узвҳои алоҳида ба вучуд омаданд, сипас онҳо пайваस्त шуда, ҷисми инсонӣ воқеиро ташкил доданд, ки аз омехтаи оташ ва рутубат иборат аст» (с. 12).

«Аэтсий навиштааст: «Эмпедокл мегӯяд, ки дарахтон пеш аз ҳайвонот аз замин пайдо шудаанд. Дарахтон метавонанд чинси мард ва зан бошанд; ба афзоиши онҳо гармие, ки дар замин мавҷуд аст, таъсир расонид, пас онҳо қисми замин, ҳамон тавре, ки чанин як қисми бачадон аст, мебошанд. Меваҳо аз сабаби фаровонии об ва оташ дар растанӣҳо ба амал меоянд» (с. 14).

Арасту дар бисёр ҷойҳои таҳқиқотҳои худ ба усули ба амал омадани чунин пайдоиш дахл карда, онро мувофиқи назарҳои асосии физиологии худ тасвир мекунад. Намӣ, гармӣ, пневма ва мавҷудияти баъзе моддаҳои талаб карда мешаванд, ки метавонанд мавриди раванди созандаи «пазиш» қарор гиранд; миқдори кофии онҳо метавонанд бо сабаби «чисмият» будани он, яъне мавҷудияти моддаҳои саҳт дар об қарор дошта бошад...». «Ҳайвонот ва наботот ташаккул меёбанд, – менависад ӯ (Арасту), – ҳам дар замин ва ҳам дар муҳити моеъ аз сабаби он, ки замин об дорад, об пневма дорад ва дар он гармии рӯҳонӣ мавҷуд аст, аз ин рӯ дар нисбати муайян ҳама чиз пур аз ҷон аст. Аз ин рӯ, шаклгирӣ баробари забт шудан гармии рӯҳӣ зуд ба амал меояд; он забт карда мешавад ва бинобар гарм шудани моеъҳои ҷисмӣ гӯё хубобчаи кафк пайдо мешавад. Ин, албатта, дар вақти соле, ки аз рӯи гармӣ мувофиқ аст, ба амал меояд» (с. 47). Баъдан, Арасту боварӣ дорад, ки «он ҷонвароне, ки замоне аз замин таваллуд шудаанд, ду тарзи пайдоишро тахмин кардан мумкин аст: ё аз кирме, ки дар аввал ба вучуд омадааст, ё аз тухм, аммо он ҷӣ, ки аз тухм ба амал меояд, аз эҳтимол дур аст» (с.157)

Мавҷуд набудани ақидаи ягона ба он мусоидат кард, ки олимон таҳқиқи ин масъаларо идома доданд. Таҳқиқи ин масъаларо мутафаккири араби асрҳои миёна Ибни Туфайл (солҳои 1110– 1185) низ дар романи ҳамноми «Ҳай ибни Яқзон» дар бораи асрори ҳикмати шарқӣ, ки аз гуфтаҳои Абуалӣ Ибни Сино ва дигарон иқтибос шудаанд, идома дод [9].

Ба эҳтимоли зиёд, номҳои Ҳай ва Яқзон аввалин бор аз ҷониби Абуалӣ ибни Сино (солҳои 980– 1037 мелодӣ) дар китобаш «Рисола дар бораи Ҳай, ибни Яқзон» истифода шудааст [10]. Дар ин рисола Абуалӣ– Ибни Сино менависад, ки боре ӯ бо дӯсташ ба яке аз ҷойҳои истироҳат рафта, бо як пирамарди ғайриоддӣ вохӯрданд, ки зуд диққати онҳоро ҷалб кард. Онҳо тасмим гирифтанд, ки бо ӯ шинос шаванд. Вай худро ҳамчун Ҳай, писари Яқзон аз Байтулмуқаддас муаррифӣ кард. Пас аз нақлҳои ӯ, суҳбат дар бораи ҷойҳои рафт, ки вай аз онҳо دیدани кардааст. Вай дар бораи кишварҳои (шаҳрҳои) гуногуни маъруф ва номаълум ва хусусиятҳои сокинон ва шароити зиндагии онҳо ба таври муфассал нақл кард».

Ибни Туфайл пас аз 73 соли вафоти Абуалӣ ибни Сино таваллуд шудааст. Ӯ дар романи ҳамноми худ «Ҳай ибни Яқзон» [9] фаҳмиши худро бораи пайдоиши одам, ва баъдан дар бораи механизми пайдоиши кӯдак ва ташаккули он дар батни модар пеш ва пас аз таваллуд ба таври муфассал баён кардааст. Вобаста ба мавзӯи таҳқиқоти мо, ӯ дар бораи роҳҳои пайдоиши одам инҳоро менависад:

«Пешгузаштагони табарруки мо нақл мекунанд, ки дар байни ҷазираҳои Ҳиндустон, ки дар зери экватор ҷойгир аст,

чазирае ҳаст, ки дар он одам метавонад бе доштани модар ё падар таваллуд шавад, зеро дар тамоми қисматҳои сатҳи замин дар қазира ҳарорати муътадили ҳаво нигоҳ дошта мешавад ва бинобар ба он афтодани амдуии рӯшноӣ он дорои мавқеи пурратарин мебошад».

Дар матнҳои аз ҷониби Амин нашршуда ӯ менависад: «.. гӯё дар он ҷо баъзе дарахтоне мерӯянд, ки дар шакли занон мева медиҳанд (ин ҳамон қазираи Ал– Вақ– Вақ аст, ки Ал– Масудӣ дар бораи он нақл мекунад)» (с. 33). Баъдан Ибн Туфайл оид ба далелҳои онҳое менависад, ки ҷонибдорони худтаваллудшавӣ ҳастанд.

«Дар қаъриҳои қазира як ковокие мавҷуд буд, ки дар он солҳои дароз ғафсии гил саргардон буд, то он даме ки дар он ба таври мутаносиб ва ба қувваи баробар гармӣ бо сардӣ ва тарӣ бо хушкӣ омехта шуданд. Ин ғафсии гил, ки ба ҷӯшиш омадааст, аз ҷиҳати андоза хеле калон буд, ва қисмҳои гуногуни он аз рӯйи таносуби омехта ва майл ба ташаккули афшураҳои ҳаётан муҳим аз якдигар бартарӣ доштанд, зимнан, аз ҳама мутаносиб ва наздик ба инсонӣ омехтаи қисми миёнаи он буд.

Ва дар ин ғафсии гил мабдаҳои ибтидоии зиндагӣ пайдо шудан гирифтанд: азбаски он часпак буд, дар он чизе пайдо шуд, ки ҳубобчаҳоеро, ки ҳангоми ҷӯшидан ба вучуд меоянд, ба хотир меовард; дар мобайни он, моеъи часпак ва ҳубобчаи хурд, ки бо девораи тунук ба ду қисм ҷудо шуда, бо қисми тахлияшуда, ҳавомонанд пуршуда [4, 118] омехтае пайдо шуд, ки бо таносуби шадиди ба он мувофиқ тафвут дошт; бо он қисм қисм ба робита дохил шуд, минбаъд, рӯҳ – ҳамон чизе, ки бо амри Худо буд (17: 87, (85) бо он ҷунон ваҳдати

мустаҳкам ба вучуд овард, ки аллакай онро аз ҷисм на дар дарки ҳиссӣ, на ақлонӣ наметавон ҷудо кард, зеро ин рӯҳ, ҷунон ки исбот шуд, аз ҷониби Худо (бузург ва шукӯҳманд аст ӯ) бо ҳамон доимияте, ки нури офтоб ба ҷаҳон мерезад, рехта мешавад» [9].

Дар масъалаи пайдоиши инсон олимоне буданд, ки худтаваллудшавии инсонро рад мекарданд ва мавқеи худро пешниҳод мекарданд.

«Дар муқобили он ҷазира, мегӯянд онҳо, дигарӣ – ба андозаи бузург қарор дорад... ва дар он – марди хеле мағрур ва ҳасадхӯр ҳукмронӣ мекард. Вай як хоҳари зебо ва одами ба ӯ наздик бо номи Яқзон дошт. Боре Яқзон ба хоҳари дӯсти худ наздик шуд ва онҳо соҳиби писар шуданд. Вай аз тарс кӯдакро ба сандуқе ҷой кард ва тифлашро ба баҳр андохт. Сандуқча ба ҷазираи ороме мерасад ва онро оҳуе пайдо карда, ба ӯ ғизо медиҳад ва ӯ ба воя расида, ҳамзамон раванди пайдоиши инсонро дар батни модар то зоида шудан дарк мекард [9,35].

Ҳамин тавр нақдро дар бораи Ҳай ибни писари Яқзон онҳое оғоз мекунанд, ки имконияти худтаваллудшавиро рад мекунанд, яъне онҳое, ки дар масъалаи пайдоиши одамон дар рӯи Замин нуқтаи назари диниро риоя мекунанд. «Одами заминӣ», инсонии аввал, ба гуфти Бародарони пок, дар он ҷое пайдо шуд, ки барои ин шароити мувофиқ мавҷуд буд, дар минтақаи экватор, ки он ҷо рӯз ба шаб баробар аст, ҳарорати ҳаво доимӣ ва иқлим муътадил аст. кӯҳи Ёкутро, ки дар яке аз ҷазираҳои Ҳиндустон, яъне дар ҷазираи Шри–Ланка воқеъ аст, онҳо «биҳишти заминӣ» мешумориданд. Дар баробари ин, энциклопедистони Шарқи Наздик пайдоиши инсониятро

ҳамчун яке аз марҳилаҳои таҳаввули ҳаёти заминӣ меҳисобиданд, ки пеш аз он марҳилаҳои пайдоиши на ҳайвонҳои ғайриоқил, пеш аз онҳо – растаниҳо, ва боз ҳам барвақттар маъданҳо омада буданд [9,43].

Инчунин шарҳи динии пайдоиши одам вучуд дорад.

Дар китоби ибронӣ ва масеҳии Инчил, ки дар асри V пеш аз милод тартиб дода шудааст, пайдоиши одам ба тариқи зайл шарҳ дода мешавад [12, 925].

Боби I

1. Офариниши осмон ва замин.

2. Офариниши одам.

Ояти 26. Ва Худо гуфт: Одамро ба сурати Худ, ба шабеҳи Худ меофарем; ва бигзор онҳо ҳам бар моҳиёни баҳр, ҳам бар мурғони ҳаво, ҳам бар чорпоён, ҳам бар тамоми замин, ҳам бар ҳамаи хазандагон, ки дар рӯи замин меҳазанд, ҳукмрон бошанд.

Ояти 27. Ва Худо одамро ба сурати Худ офарид, ба сурати Худо онро офарид; онҳоро мард ва зан офарид.

Дар 6 рӯз Худо осмонҳо, равшаниён, замин, ҳайвонот, алаф, сабз, моҳӣ ва инсонро офарид ва рӯзи ҳафтум онҳоро баракат дод.

Боби II.

Ояти 6. Аммо буғ аз замин баланд мешуд ва тамоми рӯи заминро об дод.

Ояти 7. Ва Худо одамро аз хоки замин офарид ва ба рӯи худ нафаси ҳаётро дамид, ва одам ҷони зинда гардид.

Ояти 18. Ва Худованд гуфт: барои одам хуб нест, ки танҳо бошад; барояш ёвари мувофиқи ӯро офарид.

Ояти 19. Ва Худованд аз Замин тамоми ҳайвонот ва паррандаҳоро ба вучуд овард ва ба онҳо дар назди одам ном гузошт, то ки одам онҳоро шинохта тавонад.

Ояти 21. Ва Худованд ба инсон хоби гарон овард; ва хангоме ки хобаш бурд, яке аз қабурғаҳои онро гирифта, он чойро бо гӯшт пӯшонд.

Ояти 22. Ва Худованд аз қабурғае, ки аз одам гирифта шуда буд, занро офарид, ва ӯро ба назди одам овард.

Бо маслиҳати мор, зани ӯ меваи дарахти Биҳиштро хӯрд, ки барои ин онҳо ба Замин ронда шуданд, ва Худо зани ӯро Ҳавво (ҳаёт) номид. Вай дар замин фарзандон Қобил ва Ҳобил ва дигаронро таваллуд кард.

Ояти 28. Ва Худо онҳоро баракат дод, ва Худо ба онҳо гуфт: борвар шавед ва афзун шавед ва заминро пур кунед ва онро соҳибӣ кунед, ва ҳам бар моҳиёни баҳр, ҳам бар паррандагони ҳаво, ҳам бар ҳар гуна ҳайвон, хазандагони рӯи замин ҳукмрон бошед».

Мувофиқи дини ислом, Худо одамро аз гил офаридааст. «Парвардигорат ба фариштагон гуфт: «Ман башареро аз гил меофаринам» (38:71) «Чун тамомаш кардам ва дар он аз рӯҳи худ дамидам, ҳама сачдааш кунед» (38:72). Дар ҷои дигари Қуръон навишта шудааст: «Одамиро аз гили хушкшудае чун сафол биёфарид» (55:14), «Ва чинро аз шӯълае бедуд» (55:15).

Одами аввалинро аз гил сохта, ба ӯ рӯҳро медамад ва одам зинда мешавад. Минбаъд раванди офариниши одамони дигар тасвир шудааст. Дар Қуръон чунин навишта шудааст: «Эй мардум, битарсед аз Парвардигоратон, он ки шуморо аз як тан биёфарид ва аз он як тан ҳамсари ӯро ва аз он ду мардону занони бисёр паид овард. Ва битарсед аз он Худое, ки бо

савганд ба номи \bar{y} аз якдигар чизе мехоҳед ва зинҳор аз хешовандон мабуред. Ҳар оина Худо назораткунандаи шумост!» (4:1); «Шуморо аз як тан биёфарид. Ва аз он як тан занашро офарид. Ва бароятон аз чорпоён ҳашт чуфт биёфарид». (39:6); «...ӯст он Худое, ки шуморо аз хок, сипас аз нутфа, сипас аз лахтаи хуне биёфаридааст. Он гоҳ шуморо, ки кӯдаке будед, аз раҳми модар берун овард, то ба синни ҷавонӣ бирасед ва пир шавед. Баъзе аз шумо пеш аз пирӣ бимиред ва баъзе ба он замони муайян мерасед, то ки ба ақл дарёбед». (40:67); «Эй мардум, Мо шуморо аз як марду як зан биёфаридем ва шуморо ҷамоъатҳо ва қабилаҳо кардем, то якдигарро бишиносед. Албатта, гиromитарини шумо назди Худо парҳезгортарини шумост. Худо огоҳ ва бохабар аст!» (49:13); «Оё инсон мепиндорад, ки \bar{y} ро ба холи худ вогузоштаанд?» (75:36); «Оё \bar{y} нутфае аз манӣ, ки дар раҳме (бачадоне) рехта шуда, набудааст?» (75:37); «Сипас лахтае хун? Он гоҳ ба андоми дурусташ биёфарид» (75:38); «Ва онҳоро ду даста кард: нару мода» (75:39); «Оё шуморо аз обе ҳақиру ночиз (нутфа) наёфаридаем?» (77:20); «Ва онро дар ҷойгоҳе устувор қарор надодем» (77:21); «то замоне муайян?» (77:22).

Дар байни олимони, антропологҳо, файласуфон ва биологҳои муосир низ дар бораи пайдоиши инсон якдилӣ вучуд надорад. Баъзеҳо чунин мешуморанд, ки инсон аз маймун ба вучуд омадааст, баъзеи дигар бар онанд, ки мавод барои ташаккули инсон аз фазои кайҳонӣ тавассути кометаҳо ва метеорҳо оварда шудааст, ва ғайра ба инсоният маълуманд.

Яке аз назарияҳо таълимоти дарвинӣ дар бораи пайдоиш ва инкишофи насли инсонӣ мебошад. Аммо, он аз ҷониби на

ҳамаи олимон эътироф карда мешавад. Дар адабиёти илмӣ ҳамлаҳоро ба назарияи Дарвин дар бораи таҳаввули табиати зинда баъзан танқид мекунам. И.Л. Андреев чунин мешуморад, ки бунёди моддии антропосотсиогенезро танҳо бо заминаҳои биологӣ маҳдуд кардан мумкин нест. На танҳо ташкили асабӣ– психикӣ ва аномӣ– физиологии пешгузаштагони инсон, балки табиат дар маҷмӯъ заминаи генетикии чизи иҷтимоиро ташкил медиҳад, гарчанде ки, албатта, маҳз чизи биологӣ он «модда»–и бевоситаи табиат буд, ки ба раванди тӯлонӣ ва зиддиятноки пайдоиши одам ибтидо гузошт» [13,20].

А.С. Пресман кӯшиш ба харҷ дод, ки самаранокии баланди амали муштраки иттилоотиро байни ҷисмҳои кайҳонӣ ва организмҳои заминӣ шарҳ диҳад. Ӯ дар бораи мавҷудияти «забони» универсалӣ (ҳадди ақал дар ҳудуди биосфера) – майдонҳои электромагнитӣ ва нурафканиҳо изҳор карда, ки ҳассосият ба онҳо дар бионизомҳо ба қадри мураккабшавиашон бемайлон меафзояд [14, 89].

Г.Н. Матюшин чунин мешуморад, ки диалектикаи пайдоиши навъи муосири инсон бо инверсияҳои сершуморе алоқаманд аст, ки дар таърихи Замин ҷой доштанд, ва ҳамон вақт, пас аз онҳо инсони *Homo erectus nabilis*, ва баъдан *Homo-Sapiens* пайдо шуданд [15,118]. Ба ақидаи ӯ, мувофиқати вақти инверсияҳо бо вақтҳои тағйирёбии сохти физикии одам аён аст [15,119].

И. Хосперс дар асоси таҳқиқоти худ ба хулосае меояд, ки худгардиш бо сабабҳои заминӣ ба амал наомада, сабабҳои беруна боиси он мегарданд [16, 154].

Имрӯз аз чихати илмӣ исбот шудааст, ки дар таърихи Замин гардишҳои майдонҳо – инверсияҳо, вақте ки қутбҳои иваз мекарданд: қутби шимолӣ ба ҷанубӣ табдил меёфт, ва баръакс, ба амал меомаданд [13,155].

Тағйирёбии самти майдони магнитии Замин «азнавмагнитсозӣ»-ро ба вучуд меорад, ки қодир аст ба организмҳои зинда, на танҳо бо нобуд кардани баъзе намудҳои онҳо, балки инчунин бо тавлид кардани намудҳои нав таъсир расонад. Ин раванд, ба андешаи ӯ, нишон медиҳад, ки маҳз дар чунин давраҳо ногаҳон баъзе намудҳои обсабзҳо ва организмҳои соддатарин пайдо шуданд [16, 157]. Дар ҳудуди тағйирёбиҳои кайҳонӣ ва зери таъсири мустақими нурафканиҳои радиатсионӣ бозсозии сохтори молекулавии хромосомаҳо ба амал омада, мутатсияҳо ба вучуд меоянд, ки дар натиҷаи он дар наслҳои метавонанд сифатҳои наве ба вучуд оянд, ки дар волидони онҳо вучуд надоштанд.

Мутатсияҳо инчунин зери таъсири шуъоҳои кайҳонӣ ба вучуд омада метавонанд. Чунин мутатсияҳои ғайримақсаднок, чун қоида, боиси пайдошавии шаклҳои иллатнок, ғайри қобили ҳаёт мегарданд. Аз ин рӯ, дар чараёни интиҳоби табиӣ онҳо ба нобудшавии ногузир маҳкум мебошанд.

Олимони Исроил дар асоси омӯзиши ҳафриёти асри VIII пеш аз милод ва асрҳои I – II милодӣ мо ба хулоса омаданд, ки дар ин давра дар Замин заифшавии майдони магнитии Замин ба 10% ба мушоҳида мерасид, ва баъдтар он мавқеи қаблии худро ишғол кардан гирифт.

Заиф шудани майдони магнитии Замин маънои афзоиши нуфузи нурҳои кайҳониро ба Замин дорад, ки боиси нобуд

шудани наботот ва ҳайвонот, афзоиши бемориҳои онкологӣ, ишемикӣ мегардад [17].

Ин далел бори дигар нуктаро дар бораи он тасдиқ мекунад, ки ҳаёт дар Замин дар маҷмӯъ ва ба дараҷаи зиёд аз он равандҳое вобаста аст, ки берун аз ҳудуди он ба амал меоянд.

Бо эҳтимолияти зиёд, ин инверсияҳо аз якдигар бо хосиятҳои худ, хусусияти таъсиррасонӣ ба намояндагони Замин фарқ мекарданд. Маҳз дар раванди яке аз ин инверсияҳо, тавре ки баъзеҳо қайд мекунанд, тағйирёбии асосҳои мағзи сари маймун ё ҳайвони шабеҳ ба амал омада, ҳамин тавр ҳайвони нави бо мағзи сар ба ду нимкура тақсимшуда пайдо шуда, дар организм нишонаҳои механизм дар дар шакли тамоюл ба рушди худ ва меҳнат ба вучуд омаданд. Ин сифатҳо эҳтимолан маҳз дар яке аз марҳилаҳои рушди табиат пайдо шудаанд.

Аммо, ҳеч яке аз назарияҳои илмии дар боло овардашуда дар бораи пайдоиши инсон дар Замин шарҳи ниҳой намедиҳад. Тадқиқот идома дорад.

КИМИЁГАРОН – МУҲАРРИКҲОИ МАЪРИФАТИ ИНСОН

Одамон аз замонҳои қадим дар раванди зиндагӣ бо бемориҳои гуногун дучор омада, роҳҳои табобатро ҷустуҷӯ мекарданд. Наздиктар аз ҳама ба онҳо табиатан наботот буданд. Бо истифодаи чандинасраи гиёҳҳои гуногун дар табобат, тадриҷан зарурат ба таснифи гиёҳҳои шифобахш ҳамчун доруҳо ташаккул ёфт. Одамон ин заруратро дар шакли дастхатҳо ё ашъори гуногун татбиқ мекарданд.

Аввалин чунин ёдгории чамъбастшуда ва ба низом даровардашудаи хаттии фарҳанги башарӣ Авесто мебошад, ки ба ақидаи аксари мутахассисон, дар асрҳои VII–VI пеш аз милод тартиб дода шудааст.

Тиб ва масъалаҳои марбут ба экология асосан ба қисми «Вендидад» –и бахши алоҳидаи Авесто дохил шуда буданд. «Вендидад», ба ақидаи баъзе мутахассисон, аз маҷмӯаи қонунҳои қадимтарин дар бораи саломатии инсон ва экология иборат мебошад.

Маҳз таҷрибаи бисёрасраи тибби Авесто ҳамчун манбаи рушди минбаъдаи ин соҳа хизмат кард [12,58].

Баъзе муҳаққиқон се давраи асосии рушди илми тибби халқҳои эронизабонро фарқгузорӣ мекунанд:

1) Кӯшониён (800–200 сол пеш аз милод).

2) Ҳайтолиён–Сосониён (ибтидои асри II пеш аз милод ва нимаи аввали асрҳои III–IV мелодӣ).

3) давраи Сомониён (11.3).

Дар ин давраи зиндагӣ бузургтарин олимон: Сукрот, Афлотун, Арасту, Закариё ибни Розӣ, Абуалӣ ибни Сино, Абӯрайҳони Берунӣ, Абӯмансур Муваффақ, Абубақр Рабеъ ал–Бухорӣ, Ҳакими Майсарӣ, Алӣ ибни Аббос Аҳвазӣ, Шайх Довуди Антоқӣ, Ҳаким Аҳмади Шерозӣ ва бисёр табибони дигар аз Ҳиндустон, Эрон, Чин, Тибет ва дигарон тарбия ёфта, ба одамон пешкаш шуданд.

Онҳо олимон – энциклопедистони замони худ, асосгузори илми муосири кимиё буда, онҳоро инчунин кимиёгарон меномиданд. Ин чунин ба амал омад. Пас аз забти Миср аз ҷониби арабҳо дар соли 641 мелодӣ, арабҳо кимиёро ба «алкимиё» табдил доданд [13, 32].

Азбаски онҳо бо моддаҳои кимиёвӣ саруқор доштанд, онҳо табибони оличанобе буданд, ки аз организми инсон ва табобатҳои бисёр бемориҳо ба таври аъло огоҳ буданд.

Ба китоби Закариё ибни Розӣ «Ал Ҷомӣ» («Мачмӯа») чунин бахшҳо, ба монанди: «Дар бораи лаззат», «Дар бораи ташнагӣ», «Дар бораи чигар», «Дар бораи дил» [14,58] ва ғайра дохил буданд. Ӯ ҳолати берунӣ ва дарунии инсонро муфассал доништа, дар ҳолати зарурӣ онҳоро табобат мекард. Абуалӣ ибни Сино низ соҳти дохилии инсон, психологияи ӯ ва ғайраро муфассал медонист. Вай акушер ва гинекологи аълодараҷа буд. Ӯ механизми бордоршавӣ, рушди ҷанин дар бачадон, механизми таваллудкунӣ, речаи ғизо, хоб ва истироҳати модарони ширдеҳ, бемориҳои узвҳои бачазоӣ ва беҳдошти ҳаёти ҷинсӣ, исқоти ҳамл, дур кардани ҷанини мурда, беҳдошти ҳаёти ҷинсӣ, тарзи солими муносибатҳои маҳрамоноаро, ки аз доираи шариат берун намебароманд, хуб медонист [12.61].

Онҳо беморонро бо гиёҳҳои шифобахш, канданиҳо ва маҳсулоти ҳайвонӣ табобат мекарданд.

Муҳим он аст, ки ин олимон бо мутахассисони Чин, Ҳиндустон, Тибет, Эрон, Бобулистон, Юнон, Рим, Миср робитаҳои васеъ доштанд, ки ин ба табодули таҷриба, рушди тиб ва тандурустӣ дар сатҳи донишхояшон имкон медод [13,33].

Мачмӯаи баъзе роҳҳо ва усулҳои табобати бемориҳои занона, инчунин огоҳсоии аҳоли дар бораи фарҳанги муносибатҳои издивочӣ, қаноатмандӣ аз ҳаёти оилавӣ, дар бораи фарҳанги рафтори репродуктиви оилаҳо ва ғайра дар соли 1913 дар китоби «Хавосс–ул–ашё» («Ҳосиятҳои ашё»)–и

Начмиддини Хоча Хоча, Мулло Назирхон ибни Мулло Маҳмудхон инъикос ёфтаанд. Он дар матбааи Ғулом ал-Ҳасанӣ дар Тошканди кӯҳна чоп шудааст. Дар асоси ин китоб брошюраи Абдуллоҳи Ташрифзода зери унвони «Қуввати мард ва шахвати зан» дар ш. Душанбе (тахминан соли нашр – охири солҳои 1990 ва аввали соли соли 2000) таълиф ёфтааст.

Брошюра аз бахшҳои зерин иборат аст:

1. Маслиҳатҳо оид ба истеъмоли гиёҳҳои гуногун ва маҳсулоти ҳайвонот барои табобати бемориҳо.
2. Тавсияҳо барои табобати узвҳои алоҳидаи ҷисм.
3. Маслиҳатҳо оид ба ғоида ва зарари истеъмоли баъзе намудҳои ғизо.
4. Дар бораи нуқтаҳои эротикӣ занон.
5. Воситаи паҳш кардани шахвати занона.
6. Хусусиятҳои демография баъзе намудҳои занон.
7. Барои таваллуди писар чӣ бояд кард?
8. Нишонаҳои ҳомиладорӣ.
9. Восита барои бордоркунӣ.
10. Маслиҳатҳо барои нигоҳ доштани ҷанин.
11. Воситаи муҳофизат аз бордоршавӣ.
12. Исқоти ҳамл.
13. Воситаи қавӣ гардонидани имконияти ҷинсии мардон.
14. Дар бораи алоқаҳои ҷинсӣ.
15. Дар бораи ғоида ва хосиятҳои ҳайвонот ва паррандагон.

Дар асоси гуфтаҳои боло мо кӯшиш кардем бигӯем, ки ҷаҳони илмӣ тамоми технологияи бозтавлиди табиӣ инсонро медонист. Муҳити ташаккулёфта ба дараҷае мусоид гардид, ки бо боварӣ гуфтан мумкин аст, ки дар афкори ин олимони

бузург ғояи тавлиди сунъии инсон билкулл пайдо шуда метавонист, ки дар бораи ин А.Ҷомӣ дар манзумаи худ «Саламон ва Абсол» навиштааст.

ҒОЯҲОИ ДАР ТҶҶЛИ САДСОЛАҲО ДАР ҲАЁТ ҶОЙГИРШУДА

Шояд буд, ё шояд набуд, аммо устураҳо, ривоятҳо, қиссаҳо, афсонаҳо, масалаҳои ва ғайраҳои сершумор нашр шудаанд, ки гӯё ҳазорҳо сол пеш аз милод арзи вучуд доштанд. Дар онҳо воқеаҳои гуногуни ҳаёти одамони он замон тавсиф меёфтанд ва вақте ки шахс онҳоро меҳонад, ҳайрон мешавад, ки баъзеи онҳо дар рӯзҳои мо низ ба мушоҳида мерасанд. Ба чунин тасодуфҳо бовар кардан хеле душвор аст, аммо, аз тарафи дигар, ба худ савол дода мешавад, шояд ин асотир воқеан вучуд дошт? Ба ин фикр он чиз тела медиҳад, ки масалан, хеле пеш аз даврони мо подшоҳон, ҳокимон, ҳакимон ва олимони хеле оқил фаъолияти худро бурдаанд, ва гуфтаҳои онҳо мероси воқеи то ба рӯзҳои мо расида мебошанд. Аз ин рӯ, мероси онҳо ва ин нафаронро классикони даврони худ меноманд. Ҳамин тавр, масалан, Суқрот, Афлотун (солҳои 428– 348 пеш аз милод), Арасту (солҳои 384– 322 пеш милод), барои рушди фалсафа, илми дақиқ, тиб, адабиёт, иқтисод, ободонии шаҳрии аҳоли ва ғайра корҳои зиёде кардаанд, ки арзиши худро дар рӯзҳои мо низ гум накардаанд. Беихтиёр чунин фикр ба сар меояд, ки эҳтимолан бисёр нонавишта ва нашрнашуда бо ин ё он сабаб вучуд доштанд, ки дар ғубори таърихи замонҳои қадим гум шудаанд. Ҳамин чиз дар асарҳои чопшуда ва гумшудаи файласуфон ва олимони Шарқи қадим мавҷуд буд, ки бо

бузургтарин олимони Ғарб робитаи зич дошта, ҳамкорӣ карда, ғояҳо ва дастовардҳои худро, эҳтимолан, тавассути асарҳои интишоршуда мубодила мекарданд. Дар раванди ин робитаҳо, эҳтимолан, ғояҳои ба вучуд меомаданд, ки татбиқи онҳо дар шароити замони онҳо ғайри хатарнок ба назар намерасид. Аз ин рӯ, агар чунин асарҳо чоп мешуданд ҳам, пас дар шакли ҳикояҳо, шеърҳо ва тахайюлот буданд.

Аз таърихи Шарқ мисолҳои зиёдро дар бораи мавҷуд будани оилаҳои серфарзанд ва бефарзанд дар таркиби ҳамаи гурӯҳҳои иҷтимоии аҳолии, аз ҷумла шоҳон, арбобони маъруфи давлатӣ, олимони ва сарлашкарони ҳарбӣ ва дигарон овардан мумкин аст.

Дар ҳомаи серфарзандӣ мушкилот ҳисоб намешуд, зеро қисми асосии ҷуфтҳои оилавӣ қодир буданд 8–10 фарзанд тавлид кунанд, ба ҳиссаи бефарзандон қисми хурди занони синни репродуктивӣ рӯст меомад.

Агар масъалаи серфарзандӣ (аз нуқтаи назари тавлиди онҳо) ҳомаҷае кам ба ташвиш меофард, пас масъалаи бефарзандӣ хеле дарднок буд.

Бефарзандии одамон ба омилҳои генӣ ва инчунин бемориҳои гуногуни занона вобаста буда метавонанд. Тибқи омори тамоми аҳолии, дар синни репродуктивӣ тақрибан 7–8% аз ҷиҳати биологӣ безуриёт мебошанд. Аз ин ҷо бармеояд, ки масъалаҳои талаботи қоненагардида ба фарзанд дар тӯли ҳазорсолаҳо вучуд дошт ва ин табиист, ки диққати олимони ва мутахассисонро, ки роҳҳои ҳалли ин масъаларо меҷустанд, ҷалб мекард.

Ҳанӯз 700–600 сол пеш аз милод олимони дар бораи сохти биологии инсон, раванди бордоршавӣ, ҳамл ва таваллуди

кӯдак ба қадри кофӣ дониши амиқ доштанд, ва ин таҳқиқотҳо қатъ нагардида, идома меёфтанд [23]. Шояд, дар назди олимони ғояҳо дар бораи тавлиди ин инсон чон дар шароити сунъӣ ба вучуд меомаданд. Аз ин гурехтан ғайриимкон буд. Аммо, ягон интишороти мушаххас дар бораи мавҷудияти воқеии роҳҳои истеҳсоли чунин инсон вучуд надорад. Аз тарафи дигар, шояд буд, аммо дар бораи онҳо дар интишороти илмӣ чизе маълум нест. Абдурахмони Ҷомӣ, классики назми тоҷикӣ форс, шояд дар ин бора шунида бошад, ё шояд тавсифи вазъияти зикргардида меваи хаёлотӣ ӯ буд.

Дар таҳқиқоти мазкур мо кӯшиш кардем, ки баъзе лаҳзаҳои шоиронаи Абдурахмони Ҷомиро дар бораи тавлиди «инсон дар найчаи озмоишӣ» нишон диҳем. Донишмандони ин таҳқиқотҳо на танҳо дорои арзиши маърифатӣ, балки дорои арзиши муайяни илмӣ низ мебошад.

Роҳҳои банақшагирии зоиши аҳолии ҳанӯз аз замони ориёӣҳо, зиёда аз 7– 6 ҳазор сол пеш аз милод маълум буданд [24,19].

Нуриддин Абдурахмони Ҷомӣ 7 ноябри соли 1414 дар шаҳри хурди Ҷом (аз ин ҷо–тахаллуси шоир) таваллуд шудааст. Оилаи ӯ ба рӯҳониён ва мансабдорон тааллуқ дошт. Вақте ки шоири оянда ҳанӯз кӯдак буд, падараш ба Ҳирот кӯчид. Соҳиби қобилиятҳои аҷиб буда, ба омӯзиши забони арабӣ, инчунин назмшиносӣ, илми бадеъ, илоҳиёт, фалсафа, ситорашиносӣ, риёзиёт шурӯъ кард, аз ин рӯ, ин ва донишҳои минбаъда ба ӯ имкон доданд, ки дорои доираи васеи назар бошад. А.Ҷомӣ дар манзили худ одамони ашрофзода, олимони ва шоиронро гирд оварда, фарзандони ҳокимон, меҳмонони

бисёр аз гӯшаҳои гуногуни кишвар низ меомаданд ва дар он ҷо мулоқоту суҳбатҳо баргузор мешуданд. Ба эҳтимоли зиёд, ин яке аз манбаи донишҳоест, ки ӯ хангоми суҳбат аз меҳмонон гирифта, доираи назари худро васеъ карда, маълумоти наvero мегирифт, ки ӯ метавонист онро дар эҷодиёти худ истифода барад. Ӯ дар синни 78– солагӣ аз олам даргузашт. Дар 73– солагиаш ӯ бори аввал бо насри бадеӣ машғул шуда, асари машхури худ «Баҳористон»-ро навишт [25,8]. Доираи васеи назари шоир ба ӯ имкон дод, ки дар ашъораш дар бораи ҳолатҳои гуногун аз ҳаёти воқеӣ ва ғайривоқеии замони худ бинависад. Аз ин ҷиҳат, достони шоир «Саломон ва Абсол», ки дорои на танҳо маълумоти муҳими адабӣ, балки демографӣ низ мебошад, аз таваччуҳи калон бархӯрдор аст.

Моҳияти масъала дар он аст, ки дар шоҳи хушбахт хоҳиши доштани писар ба вучуд меояд.

*Чун ба тадбири ҳокими номдор, [26]
Ёфт гетӣ бар шаҳи Юнон қарор.
Шаҳ шабе аз ҳоли хеш андеша кард,
Шеваи неъматшиносӣ пеша кард.
Хилъати иқбол бар худ ҷуст ёфт,
Ҳар чи аз асбоби давлат ҷуст ёфт.
Ғайри фарзанде, ки аз иззу шараф,
Аз наси рафтан бувад, ӯро халаф.
Дар замири шаҳ чу ин андеша хост,
Гуфт бо донои ҳикматпеша рост.*

Ҳаким чораҳоро барои бе иштироки зан таваллуд кунонидани кӯдак меандешад ва барои парастории кӯдак доя мегиранд.

*Соҳт тадбире ба дониш ки андар он,
Монд ҳайрон фикрати донишварон.
Нутфаро бе шаҳват аз сулбаи кушод,
Дар маҳалле ҷуз раҳим ором дод.
Баъди нӯҳ маҳ гаит пайдо з– он маҳал,
Кӯдаки беайбу тифли бехалал.
Ғунчае аз гулбуни шоҳӣ дамид,
Нафҳае аз мулки огоҳӣ вазид.
Тоҷ шуд аз гавҳари ӯ сарбаланд,
Тахт гаит аз баҳти ӯ фирӯзманд.
Саҳни гетӣ бе ваю, чашми фалак–
Буд он бемардум, ин бемардумак.
З– ӯ ба мардум саҳни он маъмур шуд,
Чашми ин аз мардумак пурнур шуд.
Чун зи ҳар айбаи саломат ёфтанд,
Аз саломат номи ӯ бишкофтанд. [27]
Солим аз офат тану андоми ӯ,
З– осмон омад Саломон номи ӯ.
Чун набуд аз шири модар баҳраманд,
Дояе карданд баҳри ӯ писанд.
Дилбаре дар некӯӣ моҳи тамом,
Соли ӯ аз бист кам Абсол ном.*

Аз ин достони А.Ҷомӣ барои мо далели тавлиди кӯдак дар зарф ё тавре, ки имрӯз мегӯянд, тавлиди «кӯдак аз найчаи озмоишӣ» муҳим аст. Дар айни замон парвариши кӯдак дар

найчаи озмоишӣ дар тамоми ҷаҳон паҳн шудааст. Моҳияташ он аз он иборат аст, ки зан бо мақсади ба таҳрик даровардани раванди ихроҷи тухмгормонҳои махсусро қабул мекунад. Сипас, ба муҳити махсус, ки тухмхучайраи аз организми гирифташударо дорад, суспензияҳои сперматазоидҳои аз нутфаи шавҳар омодашударо илова мекунанд, сипас тухмхучайраи бордоршуда парвариш карда шуда, чанин ба ковокии бачадони зан интиқол дода мешавад. Ҳамин тариқ, истилоҳи «кӯдак аз найчаи озмоишӣ» маънои онро надорад, ки кӯдак дар найчаи озмоишӣ калон шудааст [15, 67]. Аз муқоисаи ин мисол ва аз достони А.Ҷомӣ аз иқтибоси дар боло овардашуда маълум мешавад, ки байни онҳо ҳеҷ тафовути кулӣ вучуд надорад.

Ҳоло саволе ба миён меояд: «Оё чунин амалия беш аз 500 сол пеш дар ҷаҳон, дар Ҷом ё Ҳирот арзи вучуд дошт?» Ба ин савол баробармаъно ҷавоб додан мумкин нест. Аммо, аз кучо дар А.Ҷомӣ ғоя дар бораи имконияти тавлиди «кӯдак дар зарф» пайдо шуд? Ин низ масъала аст.

Тавре ки дар боло ишора рафт, зиёда аз 1000 сол пеш аз А.Ҷомӣ бузургтарин мутафаккирон дар соҳаи тиб, биология, фалсафа, антропология ва ғайра ҳаёт ба сар мебуданд, ки ба ин ё он тариқ дар таҳқиқотҳои худ бо илмҳои биологӣ ва иҷтимоӣ машғул буданд. Инсон, пайдоиш, ташаккул ва рушди он дар маркази таваҷҷуҳи тақрибан ҳамаи мутафаккирони бузургтарин қарор доштанд.

Аз ин рӯ, ба таври қатъӣ тасдиқ кардан дуруст нест, ки қудрати ақли ин нобиғаҳо дар бораи тавлиди инсон дар шароите, ки аз ҷониби А.Ҷомӣ тавсиф ёфтаанд, ҳатто тахмин карда наметавонист. Шояд аз ҷониби касе дар шароити

махфияти шадидтарин чунин як озмоише гузаронида шудааст, ё дар рисолаҳо тавсиф карда шудааст, ё ба таврии оддӣ дар ин бора дар байни доираи худи олимон, ки дар ин ё он шакл то А. Чомӣ расидаанд, гуфтугузор кардаанд.

Замоне, ки А.Чомӣ зиндагӣ мекард, барои Шарқ душвор буд. Ҳукмронии дин ҳатто гуфтугӯро дар бораи тавлиди инсон дар шароити сунъӣ иҷозат дода наметавонист.

А.Чомӣ сӯфӣ буд. Таълимоти сӯфигарӣ, ки он замон дар Шарқ хеле паҳн шуда буд, зиддиятнок ва аз тариқатҳои гуногун иборат буд. Дар байни сӯфиён мусулмонони маҳкамэътиқод, ходимони боимони содиқи тоҷу тахт, онҳое низ буданд, ки кушиши ҷисро таблиғ мекарданд, ва ғайра. [28,10]. Аз ин рӯ, агар дар байни сӯфиён воизони кушиши ҷисм вучуд дошта буданд, пас, барои ҷӣ ғояи тавлиди инсон дар шароити сунъӣ ба сари онҳо ё ба сари олимони дигар омада наметавонист. Дар маҷмӯъ, хулоса баровардан мумкин аст, ки чунин тавсифи далеронаи вазъи тавлиди «кӯдак дар зарф»—ро ҳамчун бузургтарин рӯйдод дар шароити он замон ҳисобидан мумкин аст. Дар чунин шароити тираи асрҳои миёна чунин амали А.Чомӣ ҷасорати бузург мебошад. Пайдоиши ғоя дар бораи тавлиди кӯдак дар зарф, ба эҳтимоли зиёд, дар замонҳои қадим реша дорад. Дар бораи унсурҳои ибтидоии алхимия Афлотун, Арасту ва дигар мутафаккирони маъруфи қадим хабардор буданд. Чунин ақида вучуд дорад, ки алхимия, ҳамчун санъат, дар Миср пайдо шудааст. Аммо, ақидаҳои дигар низ ҳастанд.

Кимиёшиносҳо вазифаи асосии худро дар табдил додани металлҳои —ғайриқиматбаҳо ба металлҳои қиматбаҳо бо ёрии моддаи ҳаёлии «санги фалсафӣ» мекунанд. Тахмин зада

мешуд, ки бо ёрии «санги фалсафӣ» тиллои сунъӣ ва иксири дарозумиро ба даст овардан мумкин аст. Давраи фаъолтарини таҳқиқоти алхимиявӣ ба асрҳои IV– XVI рост меояд. Онҳо дар фазоҳои Юнону Миср, Араб, Аврупои Ғарбӣ, дар Чин ва Ҳиндустон паҳн шуда буданд [29, 5]. Бо таҳқиқотҳои кимиёвӣ бевосита ва бавосита олимон, кимиёшиносон, биологҳо, физикҳо, табибон, психологҳои барҷаста ва дигарон машғул мешуданд. Бо роҳи таҷрибаҳо ба онҳо муяссар мешуд, ки кашфиётҳои бузурги илмиро ба даст оранд. Ғояҳо барои тавлиди кӯдаки сунъӣ, шояд дар махфияти шадидтарин, дар озмоишгоҳҳои махфии шоҳ ва таҷрибаҳои махфӣ амалӣ карда мешуданд. Илова бар ин, амалияи табибони шарқӣ – дорусозон, ки аз афшураҳои гиёҳҳои шифобахшро ба даст меоварданд [29,13], низ маълум буд.

Ф.Энгельс кимиёшиносоҳоро бо фаъолияти утопистҳо, ҳамчун «Асосгузори сотсиализм» қиёс мекунад, ки танҳо аз сабаби баркамол набудани истехсолоти ҷамъиятӣ маҷбур буданд, ки унсурҳои ҷомеаи навро аз сари худ созанд, зеро дар ҷомеаи қадимтарин ин унсурҳо ҳанӯз тавре амал намекарданд, то ки барои ҳама аён бошанд [30, 277].

Аз гуфтаҳои боло ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки дар ҳама ҳолат, агар наозмоишҳо, пас ғояҳо дар бораи тавлиди кӯдак бо роҳи сунъӣ– дар найчаии озмоишӣ дар байни олимон–кимиёшиносоҳо арзи вучуд доштанд. Дар ин бора А.Ҷомӣ низ метавонист огоҳ бошад, зеро ҷамъомадҳои зуд– зудӣ мутафаккирони маъруфи Шарқ – файласуфон, шоирон, шоҳзодаҳо дар манзили ӯ, ки ба ғояҳои нави гуногун доираи васеи дастрасӣ доштанд, ба ӯ имкон доданд, ин

маълумотро ба даст оварда, онро дар фаъолияти эҷодии худ истифода барад. Шояд ин ғояҳо, бо тайи ҳазорсолаҳо, ниҳоят дар охири асри XX ва аввали асри XXI амалишавии калонмиқёси худро пайдо карданд.

Дар айни замон илм ва амалия усулҳои гуногуни ҳалли масъалаҳои безурётиро таҳия кардаанд. Ба онҳо мансубанд:

1. Дармонбахшии гормоналӣ ва зиддиилтиҳобӣ.

2. Даҳолати амалиётӣ.

3. Бордоркунии сунъии навъи «*in vitro*», экстракорпоралӣ (кӯдак аз найчаи озмоишӣ) ва ғайра.

Масъалаи безуриётӣ дар ҳамаи даври замонҳои мавҷудияти башарият воқеан муҳим буд. Одамон пайваста дар ҷустуҷӯи роҳҳои ҳалли онҳо буданд. Дар замонҳои гузашта ҳалли масъалаи безурётӣ ба монеаҳои ҷиддии динӣ, анъанаҳои мардумӣ, маънавиёти мавҷудаи он замон ва ғайра дучор меомад.

Танҳо ба тӯфайли тағйироти ҷиддӣ дар ҳаёти маънавӣ ва фарҳангии одамон, дастовардҳои пешрафти илмӣ–техникӣ, рушди тиб, биология ва алахусус, муҳандисии генӣ ва ғайра, муяссар гардид, ки масъалаи безурётиро бо роҳи кушода ва мутамаддин дар шакли дастраси умум ҳал карда шавад.

ХУЛОСА

Аз нуқтаи назари мавзӯи таҳқиқоти мо дониستاني он муҳим аст, ки оё «парвариши кӯдак дар найчаи озмоишӣ» амалӣ карда мешавад ё не.

Соли 1978 олими англис эмбриолог Роберт Эдвартс бори аввал кашфиёти миқёси ҷаҳониरो анҷом дод. Вай парвариши кӯдакро дар найчаи озмоишӣ анҷом дода, тифл таваллуд шуд, ки номаш Луиза Браун аст. Ҳоло ӯ худаш модар буда, фарзандони худро дорад. Барои ин кашфиёт Роберт Эдвартс барандаи ҷоизаи Нобел дар соли 2010 гардид.

Ҳамин тариқ, баъд аз зиёда аз 500 сол ғояи Нуриддин Абдурахмон Ҷомӣ таҷассуми худро дар ҳаёт ёфт.

Дар айни замон «парвариши кӯдак дар найчаи озмоишӣ» дар Тоҷикистон дар Маркази тиббии «Насл» бо роҳбарии табиби шинохтаи кишвар ва берун аз он, профессор Шамсиддин Қурбонов бомуваффақият идома дорад. Бори аввал бо истифода аз усули зикршуда 26–уми феввали соли 2014 ба даст овардани дугоникҳо муяссар гардид, ки ин, бешубҳа, дастоварди бузурги илм ва амалияи тиб мебошад.

Дар ҷаҳон беш аз 6 миллион кӯдак зиндагӣ мекунанд, ки бо роҳи бордоркунии онҳо дар найчаи озмоишӣ ба дунё омадаанд, ва дар Тоҷикистон бошад, садҳо нафар ҳастанд.

Дар ИҶШС чунин кӯдак соли 1986 дар Москва дар Маркази ҳифзи саломатии модар ва кӯдак таваллуд шудааст.

Тибқи маълумоти солонаи расмӣ «Оракул», муҳандисиҳои гени муосир на танҳо беҳбуди табиати инсон, балки дурнамои комилан рад кардани усули анъанавии афзоишбиро низ ваъда медиҳад.

Ояндае, ки дар он ба маънои умумиқабулшуда волидон нахоҳанд буд, ва кӯдакони дорои сифатҳои мазкур бошанд, дар озмоишгоҳҳо тавлид хоҳанд ёфт, ки ба назар даҳшатнок менамояд. Аммо, чӣ бояд кард, ба ин рушди ҷомеаи нави инноватсионӣ мебарад [31].

Гуфтаҳои болоро ҷамъбаст карда, гуфтаи мумкин аст, ки Нуриддин Абдурахмони Ҷомӣ беш аз 500 сол қабл, бори аввал, дар шеъри ба мо маълум ва, умуман, дар адабиёт, масъалаи имкони тавлиди сунъии кӯдакро ошкоро баён карда буд. Шояд ин ғоя баъдан олимони водор кард, ки онро дар ҳаёт амалӣ кунанд.

Ин ғояи А.Ҷомӣ дар шароити кунунӣ ба назарияи мо дар бораи тавлиди инсонии иҷтимоӣ мувофиқат мекунад, яъне А. Ҷомӣ аз вақт зиёда аз 500 сол пеш рафта буд.

АДАБИЁТ

1. Айни К.С. Предисловие/поэма Джами А. «Саламан и Абсаль» - Душанбе, 1967.
2. О возникновении животных. - М.-Л., 1940.
3. Ибн Туфейль. Повесть о Хайе, сына Якзана. /перевод и вступительная статья А.В. Сагдеева. – М: Книга, 1988.
4. Воздухообразное тело, пневма-служит носителем души, как совокупности сил, функций организма первоогонь, космическое «дыхание». /БРЭС – М., 2003. – С.118.
5. Библия. – М., 1991.
6. Андреев И.Л. Происхождение человека и общества. – М., 1988.
7. Присман А.С. Электромагнитные поля и живая природа. – М., 1968.
8. Матюшин Г.Н. У истоков человека. – М., 1982.
9. Хосперс И. От чего умерли динозавры. / ж. Хочу всё знать. – М., 1987.
10. ТВ.1, Россия, 21 февраля 2016 года, 20⁰⁰
11. Нуралиев Ю. Медицина эпохи Саманидов. – Душанбе, 2003.
12. Нуралиев Ю. Медицина эпохи Авиценны. – Душанбе, 1981.
13. Хусейнов К. и др. Истоки химических знаний в средневековом Востоке. – Душанбе, 2003.
14. Закария ибн Розы. «Аль-Джами» (Сборник). Душанбе.
15. Представители Милетской школы, Аристотель, Закария ибн Розы, Абу Али ибн Сина, Ибн Туфейль и другие.
16. Турсун-заде. Предсловие./А.Джами. Избранные произведения, Т.1. – Душанбе, 1972.
17. Пир-старец-Наставник.
18. Омран Абдель Рахим. Планирование семьи в толковании Ислама. (перевод с английского) – Душанбе, 2001.
19. Джами А. Избранные произведения в четырех томах. Т.1 – Душанбе, 1972.
20. Рабинович В.П. Алхимия феномен средневековой культуры.- М., 1979.
21. К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч.т.20.
22. Оракул № 9 (сентябрь), 2014. Рубрика: «В поисках истины».

С.И. Исламов

**АБДУРАҲМОНИ ҚОМӢ ВА ҚӢДАҚ
«АЗ НАЙЧАӢ ОЗМОИШГОӢӢ»**

Дар чопхонаи
ҚДММ «Истиклол 2019» чоп карда шуд.
Ба чоп иҷозат дода шуд 08.10.2021.
Қоғазӣ офсет. Формат 60x84^{1/4}/ 32.
Чопӣ офсет. Чӯзӣ чопӣ. в.3.
Ададаи нашр 100.